

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.064.1:[373.2.091.12.011.3-051

Ольга Олександрівна ЛІЛІК

Olha LILIK

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ В СИСТЕМІ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ ЗЗСО: ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

PREPARATION OF FUTURE TEACHERS TO WORK WITH PARENTS IN THE SYSTEM OF METHODOLOGICAL WORK OF SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS: PRACTICAL ASPECTS

DOI: 10.69842/DIDACTICS.2025.1.02

У статті схарактеризовано практичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

Для розв'язання проблеми налагодження співробітництва між учителями закладів загальної середньої освіти й батьками запропоновано розробити й запровадити в освітній процес закладів вищої освіти вибіркового освітнього компонента «Психолого-педагогічні засади взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти», у процесі якого передбачені проблемні лекції, лекції-консультації, бінарні лекції, лекції-конференції тощо, а також практичні заняття, виконання здобувачами вищої освіти індивідуальних навчально-дослідницьких проєктів і самотійної роботи. Обґрунтовано, що цей вибіркового освітній компонент має бути органічним продовженням викладання психолого-педагогічних дисциплін. У процесі його викладання передбачено розв'язання низки завдань, зокрема: ознайомлення учителів із концептуальними засадами роботи з батьками; формування в них спрямованості на роботу з сім'ями й допомогу батькам у вихованні дітей; розширення знань про сім'ю, специфіку сімейного виховання, особливості виховання в сім'ях різних типів; навчання організації діагностичної роботи з вивчення сім'ї; формування вмінь організації і проведення масових заходів із батьками; ознайомлення педагогів із позитивним досвідом сімейного виховання задля виявлення і використання у практичній діяльності; розкриття змісту і значення основних правових документів з сімейного виховання. Окрім того, передбачене проведення тренінгів, метою яких буде посилення мотивації педагогів до налагодження роботи з батьками, формування в них здатності до рефлексії, прагнення до особистісного й професійного розвитку, а також розкриття власного творчого потенціалу. А з метою поглиблення знань про особливості налагодження і підтримання взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти запропоновано створити сторінку (групу) в соціальній мережі й наповнювати її відповідним контентом.

Ключові слова: професійна підготовка, вибіркового компонента, майбутні учителі, заклади загальної середньої освіти, тренінг.

The author of this article describes the practical aspects of professional training of future teachers to work with parents in the system of methodological work of secondary education institutions. To solve the problem of establishing cooperation between teachers of secondary education institutions and parents, it is proposed to develop and introduce into the educational process of higher education institutions an elective educational component «Psychological and pedagogical principles of interaction with parents in the system of methodological work of secondary education institutions», which includes problem lectures, lecture-consultations, binary lectures, lecture-conferences, etc., as well as practical classes, implementation of individual educational and research projects and independent work by higher education applicants.

It is substantiated that this elective educational component should be an organic continuation of teaching psychological and pedagogical disciplines. In the process of its teaching, a number of tasks are envisaged, in particular: familiarizing teachers with the conceptual principles of working with parents; formation of their orientation towards working with families and helping parents in raising children; expansion of knowledge about the family, the specifics of family education, the features of education in families of various types; training in organizing diagnostic work on studying the family; formation of skills in organizing and conducting mass events with parents; familiarization of teachers with the positive experience of family education in order to identify and use it in practical activities; disclosure of the content and meaning of the main legal documents on family education. In addition, it is planned to conduct trainings, the purpose of which will be to increase the motivation of teachers to establish work with parents, to form in them the ability to reflect, the desire for personal and professional development, as well as to reveal their own creative potential. And in order to deepen knowledge about the features of establishing and maintaining interaction with parents in the system of methodological work of secondary education institutions, it is proposed to create a page (group) on a social network and fill it with appropriate content.

Key words: professional training, elective component, future teachers, general secondary education institutions, training.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У контексті реформування системи вищої освіти, а також підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців особливого значення набуває формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти. Ця право може бути реалізоване шляхом активізації таких механізмів: опанування студентами вибірових компонентів освітньо-професійної програми; індивідуальний підхід до опанування конкретної навчальної дисципліни, зокрема вибір студентом індивідуальних навчально-дослідних завдань, форми виконання і складання самостійної роботи; вибір бази для проходження навчальної і виробничої практик; вибір тем курсових і кваліфікаційних робіт з урахуванням наукових інтересів здобувачів вищої освіти тощо (Лілік, 2024).

Особливої значущості формування індивідуальної освітньої траєкторії набуває в контексті професійної підготовки майбутніх учителів, адже це дає їм змогу цілеспрямовано формувати компетентності, передбачені відповідною освітньо-професійною програмою, визначити напрями подальшого особистісного і професійного розвитку, розвивати так звані гнучкі навички, що пов'язані із саморозвитком, соціалізацією, здатністю адаптуватися в мінливих умовах навколишнього світу.

Як свідчать анкетування здобувачів вищої освіти і спостереження за освітнім процесом, майбутні учителі обирають зазвичай навчальні дисципліни, що безпосередньо пов'язані з їхньою професійною діяльністю і в перспективі дадуть їм змогу більш успішно розв'язувати професійні проблеми. Однією з таких проблем є налагодження і підтримання взаємодії з батьками, оскільки одним із принципів «нової української школи» є «педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками» (Концепція «Нова українська школа», 2016). Отже, педагоги сучасного закладу загальної середньої освіти мають відчувати настрої і знати потреби своїх учнів та їхніх родин, бути компетентними під час урегулювання різноманітних ситуацій, що виникають у процесі взаємодії з учнями та їхніми сім'ями. Усе зазначене детермінує необхідність цілеспрямованого формування готовності учителів до взаємодії з батьками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми, дав підстави для висновку, що проблема співробітництва педагогів та батьків у вихованні дітей різного віку перебувала в центрі уваги багатьох дослідників, а саме: Т. Башинської, В. Виноградова, В. Міляєвої, І. Мачуської, О. Савченко, Є. Сичової, І. Чередова, Г. Цукермана, О. Хромової та ін. Теоретико-методологічні

вектори розвитку професійно-педагогічної освіти окреслені в публікаціях В. Андрущенка, Н. Бібік, М. Євтуха, В. Кременя, В. Лугового та інших. Теоретичні й методичні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів різних спеціальностей окреслено в наукових дослідженнях І. Бужиної, С. Грищенко, М. Носка, С. Сисоєвої, Л. Хомич та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас на сьогодні нерозв'язаною залишається проблема цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками в системі методичної роботи в закладах загальної середньої освіти.

Мета статті – дослідити практичні аспекти професійної підготовки майбутніх учителів до роботи з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на тенденції реформування освітньої галузі й проблеми й виклики, що постають у професійній діяльності учителів на сучасному етапі, вважаємо за потрібне розробити й запровадити вибіркового освітній компонент «Психолого-педагогічні засади взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти», який доцільно ввести до загально університетського каталогу навчальних дисциплін циклу професійної підготовки, оскільки він є актуальним для вчителів різних спеціальностей. На нашу думку, більш доцільно його пропонувати для здобувачів освіти бакалаврського рівня другого чи третього курсів, які мали досвід проходження навчальної практики, орієнтуються в тих професійних викликах, що постають перед учителем, уже вміють діагностувати власні професійні потреби.

Метою вибіркового компонента «Психолого-педагогічні засади взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти» було ознайомлення майбутніх учителів з психологічними й педагогічними основами взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти, формування вміння проектування, організації роботи з батьками в межах методичної роботи в закладах загальної середньої освіти.

Цей вибіркового освітній компонент стане органічним продовженням викладання психолого-педагогічних дисциплін і передбачає розв'язання низки завдань:

– ознайомити педагогів закладів загальної середньої освіти з концептуальними засадами роботи з батьками;

– формувати в педагогів спрямованості на роботу з сім'ями і допомогу батькам у вихованні дітей;

– розширити знання педагогів про сім'ю, специфіку сімейного виховання, особливості виховання в сім'ях різних типів.

– формування готовності педагогів до організації взаємодії закладу загальної середньої освіти з батьками;

– навчання організації діагностичної роботи з вивчення сім'ї (використання оптимальних форм та методів у диференційованій, груповій та індивідуальній роботі з сім'єю);

– формування вмінь організації і проведення масових заходів із батьками, робота з організації спільної, суспільно значущої діяльності і дозвілля батьків та дітей;

– ознайомлення педагогів із позитивним досвідом сімейного виховання задля виявлення і використання у практичній діяльності;

– розкриття змісту і значення основних правових документів з сімейного виховання.

На вивчення запропонованої вибіркової навчальної дисципліни відведено було 3 кредити ETSC, тобто 90 кредитів, з яких 30 годин аудиторної роботи (14 годин лекційних, 16 годин практичних занять), 60 годин – на самостійну роботу студентів. Окрім того, було заплановане виконання індивідуального навчально-дослідницького завдання – навчального проєкту.

Варто зазначити, що в процесі проведення лекційних занять рекомендовано відходити від традиційної інформативної лекції монологічного типу. Доцільно зазначити, що педагогічна наука і практика на сьогодні виробили низку різновидів лекції як форми організації освітнього процесу (Волкова, 2001), які, на нашу думку, є більш доцільними, зокрема: проблемна (знання подають за допомогою проблемного запитання, завдання чи педагогічної ситуації, а процес пізнання відбувається у співробітництві з викладачем і набуває ознак дослідницької діяльності, тобто проблема вирішується шляхом наукового пошуку її розв'язання або аналізу традиційних і сучасних поглядів), лекція-візуалізація (супроводжується візуальною формою презентації навчального матеріалу засобами аудіо чи відеотехніки, ІКТ навчання), бінарна (виклад матеріалу у формі діалогу двох викладачів (як представників різних наукових шкіл чи різних дисциплін – педагогіки і психології) або вченого і практика (викладач може залучити до читання лекції досвідченого педагога закладу позашкільної освіти, який може

поділитися напрацьованим досвідом або креативними ідеями), лекція-конференція (має формат науково-практичного заняття, що проводиться за заздалегідь поставленою проблемою й передбачає виголошення й обговорення кількох доповідей тривалістю 5–10 хв., кожна з яких є логічно завершеним текстом; ці виступи дають змогу комплексно розглянути проблему; викладач підбиває підсумки, формулює висновки, коригує деякі твердження); лекція-консультація (формат проведення – «запитання – відповіді» із можливою дискусією) та ін. (Галузинський & Євтух, 1995).

Практичні заняття, окрім традиційного формату, пропонуємо проводити у формі ділової гри (робота з організації і проведення батьківських зборів). Окрім того, було заплановане виконання таких завдань, як-от: підготовка доповідей з обраної теми, аналіз практичного досвіду й методичних рекомендацій видатних педагогів минулого й сьогодення, опрацювання науково-популярної й художньої літератури з теми дослідження. Безпосередньо під час заняття викладач мав спрямовувати здобувачів вищої освіти на висловлення власної точки зору, її обґрунтування, дискусію, що сприятиме активізації освітньої діяльності майбутніх учителів.

Індивідуальна навчально-дослідна робота передбачала виконання навчального проєкту на одну із запропонованих тем. Він міг мати теоретичний чи практичний характер і передбачав самостійне вивчення частини програмного матеріалу, а також систематизацію, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань із навчального курсу, удосконалення навичок самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Слухачі могли самостійно обирати тему проєкту із сформульованих, відповідно до своїх наукових чи професійних інтересів, або запропонувати власну. Варіативністю може вирізнятися й оформлення навчального проєкту: це може бути реферат, мультимедійна презентація, інфографіка, відеоролик та ін. Варто зазначити, що в межах цього вибіркового освітнього компонента можна запланувати публічний захист проєктів, щоб усі присутні могли ставити запитання автору, висловлювати власні думки щодо проблеми дослідження. Для перевірки знань, умінь і навичок викладач має розробити тестові завдання за опрацьованим матеріалом. Підсумкова оцінка виставлятиметься на основі роботи під час занять, виконаного навчального проєкту й результатів тестування.

Для підвищення ефективності формування здатності до взаємодії з батьками в

системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти доцільно запропонувати майбутнім учням низку тренінгів, спрямованих на посилення мотивації педагогів до налагодження роботи з батьками, формування в них здатності до рефлексії, прагнення до особистісного й професійного розвитку, а також розкриття власного творчого потенціалу. Змістове наповнення й перебіг тренінгу опишемо в одній із наступних публікацій, а принагідно зазначимо, що, згідно зі словником, тренінг – це форма групової роботи, яка забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників між собою і з тренером; ретельно спланований процес надання й поповнення знань, відпрацювання умінь і навичок, зміни чи оновлення ставлень, поглядів і переконань (Гончаренко, 2011).

Ця форма роботи передбачає власні правила, і перше з них – учасники самі формулюють певні правила й беруть добровільне зобов'язання дотримуватися їх (наприклад, не запізнюватися, не перебивати, бути доброзичливим, толерантним, коректним тощо). Педагог, якого найчастіше називають тренером, або фасилітатором (від англ. *facilitate* – полегшувати, сприяти), не домінує, а лише спрямовує діяльність групи. Тренінг як форма педагогічного впливу передусім передбачає використання активних методів групової роботи (наприклад, рольових ігор) (Лілік & Бивалькевич, 2023).

До формату проведення, як і до змісту тренінгу, висувають низку умов, зокрема: зміст тренінгу має бути максимально наближеним до потреб і проблем учасників; враховувати рівень їхнього актуального розвитку й завдання найближчого розвитку; спрямовуватися на формування цінностей, знань, умінь і навичок, які є основою поведінки.

Тренінг має певну структуру, наприклад: вступна частина тренінгу передбачає оцінювання рівня засвоєння матеріалу попереднього тренінгу (отримання зворотного зв'язку), після чого відбувається актуалізація теми поточного тренінгу і виявлення очікувань учасників, наступним етапом є створення доброзичливої та продуктивної атмосфери (його ще називають загальним терміном «знайомство», важливим є також підтримання демократичної атмосфери й дисципліни через прийняття, уточнення або повторення правил групи. Основна частина тренінгу передбачає поєднання кількох тематичних завдань із руханками (вправами на зняття м'язового і психологічного напруження). Завершальна частина тренінгу охоплює підбиття підсумків; отримання зворотного

зв'язку за тематикою поточного тренінгу; релаксацію і процедури завершення тренінгу (Лілік & Бивалькевич, 2023). Вважаємо, що тренінги на сьогодні є важливою й ефективною формою організації освітнього процесу, яка позитивно вплине на формування в майбутніх учителів готовності до роботи з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

Варто, на нашу думку, інформувати студентів, які обрали для опанування вибіркового освітнього компоненту, шляхом розміщення в мережі Facebook певної інформації щодо сучасних психолого-педагогічних досліджень у сфері роботи з сім'ями вихованців, обмін креативними ідеями щодо системи методичної роботи в закладах загальної середньої освіти, обговорення дискусійних питань і проблемних ситуацій.

Загалом контент зазначеної сторінки може стосуватися таких основних аспектів, пов'язаних із роботою педагогів закладів загальної середньої освіти з батьками:

- шляхів популяризації певних освітніх ідей серед батьків та громадськості;
- організації заходів, спрямованих на оволодіння батьками системою умінь, необхідних для організації змістовного дозвілля дітей;
- гуманізації змісту та форм роботи з сім'єю і взаємовідносини «педагоги-діти-батьки»;
- розвитку й підтримки здібностей та інтересів дитини;
- подолання кризових явищ у спілкуванні батьків і дітей, роботі з проявами девіантної поведінки в дітей;
- допомоги у визначенні дітям із життєвими планами, вибором професії;
- попередження та профілактики булінгу (цькування) через проведення тематичних заходів. Наголосимо, що

запропонований для ознайомлення й обговорення контент зазначеної сторінки може бути як власне авторським, розробленим на основі психологічних і педагогічних досліджень, так і запозиченим з інших авторитетних джерел (з відповідними посиланнями).

Висновки. Для розв'язання проблеми стосовно налагодження співробітництва між учителями закладів загальної середньої освіти й батьками запропоновано розробити й запровадити в освітній процес закладів вищої освіти вибіркового освітнього компоненту «Психолого-педагогічні засади взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти», у процесі якого передбачені проблемні лекції, лекції-консультації, бінарні лекції, лекції-конференції тощо, а також практичні заняття, виконання здобувачами вищої освіти індивідуальних навчально-дослідницьких проєктів і самостійної роботи. Окрім того, передбачене проведення тренінгів, метою яких буде посилення мотивації педагогів до налагодження роботи з батьками, формування в них здатності до рефлексії, прагнення до особистісного й професійного розвитку, а також розкриття власного творчого потенціалу. А з метою поглиблення знань про особливості налагодження і підтримання взаємодії з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти запропоновано створити сторінку (групу) в соціальній мережі й наповнювати її відповідним контентом.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в описі змістового наповнення й перебігу тренінгів, що спрямовані на підготовку майбутніх учителів до роботи з батьками в системі методичної роботи закладів загальної середньої освіти.

REFERENCES/ЛІТЕРАТУРА

1. Volkova NP. (2001). Pedagogika: posib. dlia stud. vyshchikh navchalnykh zakladiv. Kyiv: Akademiia: 576. [Волкова Н.П. (2001). Педагогіка: посіб. для студ. вищих навчальних закладів. Київ: Академія: 576].
2. Haluzynskiy V., Yevtukh M. (1995). Osnovy pedagogiki i psikhologii vyshchoi shkoly v Ukraini: navch. posib. Kyiv: INTEL: 168. [Галузинський В., Євтух М. (1995). Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні: навч. посіб. Київ: ІНТЕЛ: 168].
3. Honcharenko SU. (2011). Ukrainskyi pedagogichnyi entsyklopedychnyi slovnyk. 2-he vyd., dop. i vypr. Rivne: Volynski oberehy: 552. [Гончаренко СУ. (2011). Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., доп. і випр. Рівне: Волинські обереги: 552].
4. Kontseptsiiia «Nova ukrainska shkola» (2016). [Концепція «Нова українська школа» (2016)]. URL: <http://mon.gov.ua/202016/12/05/konczepczya.pdf>.

5. Lilik O.O. (2024). Vybirkovi osvichni komponenty v profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury v mahistraturi. *Naukovyi visnyk Sivershchyny*. Seriya: Osvita. Sotsialni ta povedinkovi nauky, 2(13): 110–123. [Лілік О.О. (2024). Вибіркові освітні компоненти в професійній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури в магістратурі. *Науковий вісник Сіверщини*. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки, 2(13): 110–123].
6. Lilik O.O., Byvalkevych L.M. (2023). Formuvannia v maibutnikh uchyteliv zdatnosti do sotsialnoi refleksii zasobamy treninhu. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskyi kolehium» imeni T. H. Shevchenka*, 22 (178): 92–97. [Лілік О.О., Бивалькевич Л.М. (2023). Формування в майбутніх учителів здатності до соціальної рефлексії засобами тренінгу. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, 22 (178): 92–97].
-

Стаття надійшла до редакції 13.08.2025

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Микола НОСКО**

Ольга Олександрівна ЛІЛІК

ORCID 0000-0002-5187-1944

Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри
української мови і літератури,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна)

E-mail: lilik8383@ukr.net

Olha LILIK

ORCID 0000-0002-5187-1944

Doctor of pedagogical sciences,
Professor, Professor of Department
of Ukrainian Language and Literature,
T.H. Shevchenko National University
«Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine)

Email: lilik8383@ukr.net